

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.52>**В. І. Мельник**

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри адміністративного, господарського права

та фінансово-економічної безпеки

Сумського державного університету

orcid.org/0000-0003-3800-7462

СИСТЕМА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячується питанню характеристики адміністративно-правового статусу правоохоронних органів як суб'єктів системи економічної безпеки України. Відмічається та робиться спроба довести безспірну важливість правоохоронної діяльності в аспекті сприяння забезпеченню належному функціонуванню вітчизняної економічної системи. Вказане, на переконання автора, передусім мотивується багатогранністю і складністю національної економіки, з позиції оцінки дійсних матеріальних можливостей та потреби всілякого забезпечення економічної стійкості останньої, особливо в нинішніх, без применшення, реально ризикових фінансових умовах.

Оцінюється роль правоохоронної діяльності з позиції її значимості для сприяння забезпечення належному функціонуванню системи економічної безпеки України. Робиться спроба довести її реальну роль, урахувавши одержані показники від діяльності відповідних вітчизняних правоохоронних структур саме у цьому напрямі. Наголошується, що така діяльність сприяє не тільки послабленню поточної криміногенної ситуації в економічній сфері, а й слугує своєрідною профілактичною мірою для багатьох імовірних економічних правопорушень, демонструючи тим самим значимість суб'єктів національної правоохоронної системи.

Досліджуються ключові аспекти діяльності правоохоронних органів – суб'єктів національної правоохоронної системи. Враховуючи погляди вітчизняних вчених, науковців та фахівців, чинне нормативно-правове забезпечення та усвідомлюючи специфіку економічної сфери, пропонується своє бачення переліку ключових правоохоронних органів як суб'єктів системи економічної безпеки України.

Звертається увага на поняття, а також визначення структури адміністративно-правового статусу правоохоронних органів як суб'єктів системи економічної безпеки України. Визначається й характеризуються мета, завдання та функції останніх саме у цьому напрямі. Окреслюється компетенція вказаних структур, а також додатково виокремлюються основні їх повноваження як суб'єктів вітчизняної системи економічної безпеки.

Враховуючи поточне адміністративно-правове становище вказаних суб'єктів, пропонується кроки щодо його вдосконалення. Наголошується, що вказані новації мають позитивно відобразитися на роботі цих структур в окресленому напрямі у перспективі.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, безпека, правоохоронні органи, система, статус, суб'єкти.

Melnyk V. I. THE SYSTEM OF LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

The article is devoted to the issue of characterization of the administrative and legal status of law enforcement agencies as subjects of the economic security system of Ukraine. An attempt is made and an attempt is made to prove the indisputable importance of law enforcement activities in terms of promoting the proper functioning of the domestic economic system. This, in the author's opinion, is primarily motivated by the versatility and complexity of the national economy, from the standpoint of assessing the real material capabilities and the need to ensure the economic stability of the latter, especially in the current, without detriment, real risky financial conditions.

The role of law enforcement is assessed from the standpoint of its importance in promoting the proper functioning of the economic security system of Ukraine. An attempt is made to prove its real role, taking into account the indicators obtained from the activities of relevant domestic law enforcement agencies in this direction. It is emphasized that such activities not only contribute to the weakening of the current criminogenic situation in the economic sphere, but also serve as a kind of preventive measure for many possible economic offenses, thus demonstrating the importance of the national law enforcement system.

The key aspects of the activity of law enforcement bodies – subjects of the national law enforcement system are studied. Taking into account the views of domestic scientists, scientists and specialists, the current regulatory framework and understanding the specifics of the economic sphere offers its vision of the list of key law enforcement agencies as subjects of the economic security system of Ukraine.

Attention is paid to the issues of the concept, as well as to the definition of the structure of the administrative and legal status of law enforcement agencies as subjects of the economic security system of Ukraine. The purpose, tasks and functions of the latter in this direction are defined and characterized. The competence of these structures is outlined, and their main powers as subjects of the domestic system of economic security are additionally singled out.

Given the current administrative and legal status of these entities, steps are proposed to improve it. It is emphasized that these innovations should have a positive impact on the work of these structures in the outlined direction in the future.

Key words: administrative and legal status, security, law enforcement agencies, system, status, subjects.

Вступ. Забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки Української держави є одним із надважливих завдань в умовах сьогодення, яке найперше характеризуються

суттєвим послабленням економічного становища та погіршенням прогнозів вкрай необхідного розвитку останньої, через дії суб'єктивних факторів та існування об'єктивних, у тому числі похідних

умов. З огляду на це ефективна робота всіх її суб'єктів та пошуку шляхів підвищення рівня їх ефективності шляхом удосконалення поточного нормативно-правового забезпечення має вагоме значення для реального досягнення окресленої мети.

Постановка проблеми. Серед всіх цих суб'єктів особливе та значиме місце виправдано відводиться окремим національним правоохоронним органам, які, зважаючи на власні завдання, функції й компетенцію, активно задіяні в цьому процесі. Водночас є певна невизначеність щодо доцільності віднесення тих чи інших суб'єктів правоохоронної діяльності до числа таких, від результатів роботи яких вагомо залежатиме національна економіка. З огляду на це виникає потреба виокремлення саме тих правоохоронних органів України, які можуть суттєво впливати на стан економічного безпекового складника з метою чіткого розуміння системи ключових суб'єктів у цьому напрямі, що потенційно може слугувати підґрунтям для подальшої розробки цієї проблематики та дотичних до неї аспектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказане питання перебувало в полі зору таких вчених і науковців, як В.П. Божьев [12], О.С. Власюк [18], А.Ю. Гулягін [16], К.Ф. Гуценко [13], А.М. Детюк [10], М.А. Ковальов [13], А.Т. Комзюк [4], А.М. Куліш [15], Р.Д. Курбанов [2], І.В. Кріцак [1], М.І. Мельник [5], В.В. Микитенко [3], Т.О. Пікуля [14], С.В. Россоха [9], Л.К. Савюк [17], І.М. Серебрякова [6], П.І. Хамула [8], М.І. Хавронюк [5] та багато інших. Водночас з огляду на власну актуальність, зумовлену появою ряду нових викликів перед економічним безпековим сектором та усвідомленням існування неефективної правоохоронної системи, з погляду забезпечення належного функціонування економічної безпеки України вказане питання об'єктивно вимагає уваги.

Постановка завдання. Метою статті є визначення суб'єктів правоохоронної діяльності, які можуть суттєво впливати на стан економічного безпекового складника.

Виклад основного матеріалу. Для будь-якої сучасної цивілізованої правової держави одним із вагомих індикаторів оцінки її здатності виступати гарантом захисту власної економіки, а також бути активним і надійним учасником міжнародних чи міждержавних економічних діалогів є систематично ефективно діюча правоохоронна система. Її суб'єкти відповідно до власного функціонального призначення займають своє місце в цій системі, тим самим посилюючи вплив на різних рівнях та підвищуючи роль і ціннісність такої діяльності. Правоохоронні органи символізують присутність держави в нашому повсякденному житті, її здатність втрутитися і захистити, коли такий захист потрібен. Вони можуть бути також символом цілісності суспільства і його відданості цінно-

стям честі, обов'язку, уособлюють монополію держави на застосування примусу, що своєю чергою є необхідною умовою забезпечення ефективної дії права, а також покликані стримувати суспільство від вчинення злочинів, аморальних дій, злих намірів, змов на вчинення протиправних дій [1, с. 169]. Безумовно, існування певних, відмінних від інших державних установ особливостей насамперед відображається на її діяльності, яку зазвичай називають правоохоронною.

На думку Р.Д. Курбанова, названа діяльність визначається правоохоронною функцією держави, адже: 1) здійснюється спеціально уповноваженими органами; 2) реалізується за умови дотримання встановленого порядку і певних правил і процедур; 3) в процесі її реалізації застосовуються заходи державної або суспільної дії з метою виявлення, попередження або припинення правопорушень; 4) націлена на охорону і захист прав у країні [2, с. 27]. В.В. Микитенко наголошує, що до її особливостей слід віднести такі: 1) реалізується в певному порядку, встановленому законом; 2) може здійснюватися не будь-яким способом, а лише за допомогою застосування юридичних заходів впливу; 3) для неї обов'язковий встановлений законом вичерпний характер застосовуваних у процесі її здійснення юридичних заходів впливу; 4) вона реалізується у встановленому законом порядку з дотриманням певної процедури; 5) обов'язковість рішень і дій правоохоронних органів, їх посадових осіб, прийнятих у межах їх компетенції та відповідно до закону, для громадян, органів і організацій, яким вони адресовані [3, с. 241]. Вочевидь, ця діяльність може здійснюватися окремою групою суб'єктів, які є наділені спеціальною компетенцією, оснащені відповідним матеріально-технічним устаткуванням та для яких створені інші необхідні умови. З огляду на це, безумовно, і співробітники, і кандидати на посаду до вказаних структур мають володіти необхідним набором професійних та морально-етичних якостей, значимим є психологічний стан, рівень фізичної підготовки тощо. Тому, з огляду на особливості та цілі правоохоронної діяльності існування й систематичне належне функціонування правоохоронних органів є однією з базових умов для забезпечення всіх складників національної безпеки України. Із цієї думкою не погодитися, враховуючи погляд А.Т. Комзюка, який своєю чергою під такою діяльністю розуміє складну систему правоохоронної діяльності, що реалізується у різних видах правозастосовних дій, а саме: 1) правовстановлюючих; 2) правозабезпечувальних; 3) правопримушувальних; 4) правовідновлювальних [4]. А тому, на переконання вченого, до цієї системи включаються такі напрями: 1) діяльність із забезпечення охорони учасників кримінального судочинства;

2) діяльність органів прокуратури; 3) діяльність із виявлення, запобігання та розслідування злочинів; 4) діяльність із захисту державної (національної) безпеки, державного кордону й охорони правопорядку [4]. Отже, вкотре не виникає сумніву, що названу діяльність можуть здійснювати, вживаючи відповідні заходи, винятково спеціальні державні суб'єкти.

Водночас у наукових та фахових колах дискусійним залишається питання щодо з'ясування поняття «правоохоронні органи» та визначення їх кількісного складу. Як відмічають М.І. Мельник та М.І. Хавронюк, такий стан свідчить не тільки про відсутність єдиного підходу в розумінні того, які органи є правоохоронними, але й ускладнює вирішення теоретичних проблем у цій сфері, здійснює негативний вплив на діяльність вказаних органів, оскільки безпосереднім чином впливає на правове регулювання їх компетенції, правове і соціальне становище працівників таких органів тощо [5, с. 191].

Стосовно термінологічної невизначеності традиційно для вітчизняної адміністративно-правової науки існують різні погляди на зазначене поняття. Причому варто зазначити, що така тенденція не є унікальною для Української держави. Білоруська вчена І.М. Серебрякова відмічає, що у законодавстві західноєвропейських держав поняття і коло правоохоронних органів також не мають чіткого визначення. Чи не детермінується це і в юридичній літературі, хоча вчені Європи використовують розглянуті терміни як узагальнюючі для позначення сукупності державних органів, наділених владними повноваженнями, які відповідно до конституцій здійснюють правоохоронну діяльність [6, с. 26–27]. Подібну думку стосовно національних реалій висловлює й вітчизняний вчений П.І. Хамула, наголошуючи, що ця дефініція є узагальнюючим науковим поняттям, яке використовують для виділення системи органів, які поділяються залежно від їх конкретних функцій та призначення в механізмі охорони права на: 1) органи охорони правопорядку; 2) контрольні (юрисдикційні) органи виконавчої влади; 3) органи охорони Конституції України [7]. При цьому під органами охорони правопорядку розуміються органи, для яких правоохоронна функція є основною, вони здійснюють повноваження, спрямовані на захист прав і свобод людини та охорону правопорядку, наділяються державно-владними повноваженнями, зокрема, мають право легального застосування примусу, що зумовлює особливості їх статусу, накладають на працівників цих органів особливі вимоги щодо фахової підготовки, психологічних і моральних якостей [8, с. 15].

Натомість, С.В. Россоха стверджує, що під правоохоронним органом слід розуміти такий державний орган, що Конституцією України [7]

та законами України наділений певним обсягом прав і обов'язків щодо здійснення захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, суспільства і держави, шляхом вчинення специфічних дій примусового характеру, які проводяться в певній процесуальній формі [9, с. 13]. А.М. Детюк та С.М. Кременчуцький сходяться на думці, що йдеться про наявні у суспільстві та державі установи й організації, що здійснюють правозастосовчу і правоохоронну функції, основне завдання яких – забезпечувати законність, захищати права та законні інтереси громадян, юридичних осіб, боротися із злочинністю, іншими правопорушеннями [10, с. 34–35; 11]. Інколи під такими суб'єктами розуміють певним чином відособлену за ознакою професійної діяльності самостійну групу органів держави, що мають свої чітко визначені завдання (наприклад, відновлення порушеного права, притягнення винного до юридичної відповідальності тощо) [12, с. 17; 13, с. 14]. На переконання Т.О. Пікулі, до правоохоронних належать органи, які поряд із другорядними (допоміжними) виконують або кілька головних правоохоронних функцій, які є визначальними в їх діяльності (профілактичну, захисну, ресоціалізаційну, оперативно-розшукову функції, функції розслідування злочинів, судового розгляду справ, розгляду справ про адміністративні правопорушення, розгляду справ про фінансові та адміністративно-господарські правопорушення, виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і досудового слідства та прокурорів) [14, с. 79]. Своєю чергою А.М. Куліш вказує, що правоохоронні органи – це спеціально уповноважені державні органи, які забезпечують додержання та реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із додержанням встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції [15, с. 92]. А.Ю. Гулягін вважає, що правоохоронними є органи, на які законом покладено виконання правоохоронних функцій, спрямованих спеціально на боротьбу зі злочинністю: 1) охорона громадського порядку та безпеки; 2) дізнання у справах про злочини; 3) попереднє розслідування злочинів; 4) прокурорський нагляд за дотриманням законів у діяльності по боротьбі зі злочинністю [16, с. 42]. Безумовно, у зарубіжних та вітчизняних наукових джерелах зустрічаються і мотивуються й інші думки відносно видів діяльності цих суб'єктів. Наприклад, К.Ф. Гуценко, М.А. Ковальов і К.Л. Савюк називають такі: 1) правосуддя; 2) організаційне забезпечення діяльності судів; 3) надання юридичної допомоги [13, с. 11–12; 17, с. 38]. Маючи теоретичне уявлення про діяльність та практичний досвід роботи у правоохоронних установах, складно деякі названі напрями асоціювати з досліджуваними суб'єктами. Вбачається за доцільне

більшість з них диференціювати на основні й додаткові залежно від специфіки роботи останніх.

На підставі викладеного й проаналізованого запропонуємо власне бачення поняття правоохоронних органів. Думається, що під такими суб'єктами варто розуміти окрему групу державних органів, наділених спеціальними завданнями, функціями й компетенцією, які реалізуються в рамках правоохоронної діяльності з метою забезпечення охорони прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави, що здійснюється на умовах й у порядку, визначеному чинним законодавством із застосуванням невластивих для інших установ санкціонованих способів і засобів.

Проблематикою, яка вимагає особливої уваги та окремого змістовного аналізу в рамках обраної тематики дослідження, безумовно, є виділення з-поміж наявних правоохоронних структур саме тих, від результатів діяльності яких відчутно залежить поточне та перспективне становище економічного безпекового складника. Саме вони, будучи суб'єктами системи економічної безпеки України, відіграють вагомий роль у питанні забезпечення стійкості національної економіки до широкого діапазону зовнішніх, а також внутрішніх загроз. Вказане питання не втрачає своєї гостроти та особливо в нинішніх політико-правових реаліях потребує уваги. Погоджуємося з поглядом О.С. Власюка, який, вивчаючи це питання, дійшов висновку, що сьогодні зарано говорити про створення в Україні продуманої, концептуально обґрунтованої та ефективної системи забезпечення економічної безпеки держави, яка б, з одного боку, відображала національні інтереси суспільства і держави в економічній сфері, а з іншого – реально захищала б їх від можливих загроз і небезпек, соціальних катаклізмів [18, с. 7–8]. Враховуючи поточний стан нормативно-правового забезпечення та, відповідно, результати діяльності суб'єктів системи економічної безпеки України, а також посилення деструктивного впливу з боку загроз економічного складника, думається, що вказана теза не втрачає своєї актуальності й на цей час.

Слід погодитися з загальновідомим поглядом, що більшість правоохоронних органів так чи інакше дотичні до процесу забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки України. Проте очевидно, що діяльність деяких із їх числа, порівняно з іншими, суттєво впливає на економічне безпекове становище в державі. Нормами чинного законодавства визначений перелік суб'єктів, уповноважених забезпечувати національну, в тому числі й економічну безпеку України, до числа яких віднесено і деякі правоохоронні органи, проте, на наше переконання, законодавець не виділив всіх таких суб'єктів правоохоронної діяльності. Це, зокрема, зумовлюється сферою

впливу багатьох національних правоохоронних структур на охоронювані законом суспільні відносини, порушення яких може суттєво позначитися на економічному безпековому становищі держави. З огляду на таке розуміння до числа основних правоохоронних органів як суб'єктів системи економічної безпеки України варто віднести: 1) органи прокуратури; 2) Національну поліцію; 3) Службу безпеки України; 4) Національне антикорупційне бюро України; 5) підрозділи податкової міліції Державної фіскальної служби України (до завершення здійснення заходів з утворення центрального органу виконавчої влади, на який покладатиметься обов'язок забезпечення запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що будуть віднесені до його підслідності [19]); 6) Державне бюро розслідувань.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. За результатами проведеного наукового дослідження здійснено спробу оцінки ролі правоохоронних органів як суб'єктів системи економічної безпеки України. Запропоновано власне бачення одного з базових понять у контексті тематики наукового дослідження – «правоохоронні органи». Висловлено авторське бачення стосовно кількісного складу основних суб'єктів правоохоронної діяльності, які можуть суттєво впливати на стан економічного безпекового складника.

Думається, що вказана публікація може мати теоретичне значення для подальших наукових розробок стосовно широкого кола питань, пов'язаних із дослідженням діяльності правоохоронних органів як суб'єктів системи економічної безпеки України. Причому це стосується не лише правових, а й інших галузей наук, з огляду на багатоаспектність вказаної проблематики.

Література

1. Кріцак І.В. Правоохоронна функція держави та її вплив на формування функції надання послуг населенню органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2009. № 3. С. 365–372.
2. Курбанов Р.Д. Государственная правоохранительная служба в системе обеспечения национальной безопасности. *Вестник Московского университета МВД России*. 2008. № 3. С. 26–29.
3. Микитенко В.В. Теоретико-правові аспекти правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 3. С. 240–242.
4. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія. Харків : Вид-во Нац. університету внутрішніх справ, 2002. 336 с.
5. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч. посібник. Київ : Атіка, 2002. 576 с.

6. Серебрякова И.М. Правовые и организационные проблемы деятельности правоохранительных органов Республики Беларусь : монография. Минск : Акад. МВД Респ. Беларусь, 2007. 244 с.
7. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 15.03.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>. (дата звернення: 01.07.2020).
8. Хамула П.І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 20 с.
9. Россоха С.В. Правоохоронні органи держави в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2016. 20 с.
10. Детюк А.М. Правоохоронні органи як суб'єкти системи забезпечення економічної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 12 (168). С. 33–37.
11. Кременчуцький С.М. Діяльність правоохоронних органів України щодо адміністративно-правової протидії нелегальній імміграції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2009. 219 с.
12. Божьев В.П. Правоохранительные органы Российской Федерации. Москва : Спарк, 1996. 414 с.
13. Гуценко К.Ф., Ковалев М.А. Правоохранительные органы. Москва : Зерцало, 1997. 367 с.
14. Пікуля Т.О. Правоохоронні органи в механізмі держави України (теоретико-правові питання функціонування) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2004. 20 с.
15. Куліш А.М. Щодо визначення поняття «правоохоронні органи». *Право і Безпека*. 2005. № 5. Т. 4. С. 90–93.
16. Гулягин А.Ю. Правоохранительная система: обусловленность законностью. *Рос. следователь*. 2012. № 9. С. 41–43.
17. Савюк Л.К. Правоохранительные органы : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма, 2007. 704 с.
18. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. *Наукова доповідь*. Київ, 2008. 48 с.
19. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова від 25.09.2019 р. № 846. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/846-2019-%D0%BF> (дата звернення: 02.07.2020).